

психология, её теория и практика. / Юнг К.Г.; [сост., предисл. и пер. с англ. В. Менжулина]. – К.: СИНТО, 1995. – 236с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.jungland.ru/karl_gustav_yung 5.Кремінь Т. Сугестивність у ліриці Володимира Свідзінського /Тарас Кремінь. // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету. Філологічні науки: Вип. 13. – Кам'янець-Подільський: ПП Заріцький, 2006. – 340 с. – С. 166–173. 6. Свідзінський В.Є. Твори: У 2 т./ Вид. підготувала Е. Соловей. – К.: Критика, 2004. – (Відкритий архів). – Т.2. Переклади. Статті. Листи. – 512 с.

Ксенія Рябікова,
студентка

РЕЛІГІЙНО-РОМАНТИЧНА КОНЦЕПЦІЯ ДЖЕБРАНА ХАЛІЛЯ ДЖЕБРАНА В КОНТЕКСТІ СВІТОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Статтю присвячено дослідженню релігійної концепції арабо-американського класика Джебрана Халіля Джебрана, а саме деканонізації та «олюдненню» релігії в його творчості, а також аналогічним мотивам у творах світової літератури.

Ключові слова: гуманізм, деканонізація, романтизм.

Статья посвящена исследованию религиозной концепции арабо-американского классика Джебрана Халиля Джебрана, а именно деканонизации и «очеловеченности» религии в его творчестве, а также аналогичным мотивам в произведениях мировой литературы.

Ключевые слова: гуманизм, деканонизация, романтизм.

The article deals with the investigation of religious conception of the classical author of the word literature, who is of the arabic-american, Gibran Kahlil Gibran, especially of the decanonization and 'humanizing' and analogic motives in world works of literature.

Key words: humanism, decanonization, romanticism.

Джебран Халіль Джебран є одним із найпопулярніших авторів в Америці та Європі ХХ ст., не кажучи вже про його батьківщину, Ліван, і арабський світ загалом. У творчому доробку письменника можна віднайти поезії в прозі, есе, збірки афоризмів, поезії, притчі, п'єси («Ісус – син людський», «Зламани крила», збірка «Бурі», та найбільш відомим судилося стати його філософському есею "Пророк".) «Пророк» перекладено двадцятьма мовами світу, лише в Сполучених Штатах цей твір витримав понад сто перевидань, а пік продажу сягнув понад вісім мільйонів екземплярів. Інтерес до Джебрана і його філософії не охолов і до сьогодні.

Російському читачеві Джебрана вперше відкрив у середині 50-х років І.Крачковський, якому належать перші переклади його ранніх творів. Він називав Джебрана "володарем дум на арабському Сході", "однією з найбільш визначних і оригінальних фігур сучасної арабської літератури". Творчість Джебрана досліджували такі відомі арабісти, як А.Долініна, А.Імангулієва, Д.Юсупов, І.Фільштинський, В.Марков та інші.

Народився Джебран Халіль Джебран 6 грудня 1883 року в ліванському місті Бшарі. Згодом родина, залишившись без годувальника, емігрувала до США. Однак сім'я вирішила, що Джебран має закінчити освіту на батьківщині, і 1898

року він повертається в Бейрут, де протягом чотирьох років навчається в "Школі мудрості". Тут він знайомиться з роботами арабських просвітників Ахмада Маріса аш-Шид'яка, Френсіса Марраша, Адіба Ісхака, з ідеями Руссо й енциклопедистів, з французькою романтичною літературою. У 1902 році Джебран повертається в Бостон. Він бере активну участь у громадсько-політичному житті, займається літературою і малюванням, потяг до якого у хлопця з'явився ще у дитинстві. Він був противником бахаїзму [1;212] і "хвороби до Миру, яка прокралася у східні нації і призвела до їх занепаду". Одне з його оповідань називається "Смерть моїх рідних" і присвячене "землякам, які загинули від голоду у роки війни". Він пише: "Якщо б я був голодним поміж моїх голодних рідних, зазнавав утисків разом з моїм народом, то горе не так би тіснило моє серце вдень, а ночі не здавалися б такими чорними. Адже той, хто розділяє зі своїм народом горе й труднощі, відчуває ту найвищу насолоду, яку породжує мучеництво. Він гордий тим, що помирає невинним разом із невинними" [5;34]. Джебран був романтиком, натхненною натурою, охопленою юнацьким максималізмом. В одному з листів Мері Хаскел напише: "Халіль прагне революції!" [5;240].

"Так чи інакше, головною передумовою романтичного погляду на світ стало усвідомлення нерозв'язної трагічної суперечності між високим ідеалом і нищою дійсністю, в межах якої цей ідеал є нездійсненим. Звідси і бере початок характерне для романтизму протиставлення особистості суспільству, поглиблення інтересу до її духовного й емоційного світу" [8;178].

Самотність є характерною рисою багатьох образів Джебрана. Зазвичай його герої, зневаживши світ і зневажені ним, віддаляються від мирської суєти і зосереджуються на своєму внутрішньому світі. Письменники романтичного напрямку любили змальовувати швидкий стрибок у почуттях, шалені пристрасті, надприродну напруженість емоцій, що змінюється крижаною байдужістю, і пекельну, п'яну радість, що змінюється чорною меланхолією і прокльонами всьому світові. Романтичний герой завжди поєднує в собі непоєднуване, в його особистості зустрічаються абсолютні крайнощі, водночас він абсолютно гармонійний.

Дослідники часто міркують над питанням, чому Джебран починав із сентименталізму, що привело його до романтизму, з яким він першим "познайомив" арабську літературу як із новим для неї стилем. Дослідники виділяють два основних чинники, що вплинули на формування Джебран-романтика. Це, по-перше, - творчість американських трансценденталістів (Емерсон, Торо, Уїтмен), а по-друге, - англійських поетів-романтиків (Кітс, Шеллі, Блейк). І.Крачковський пояснює це явище наступним чином: "Звичайно, не можна повністю ігнорувати вплив західної літератури на творчість членів "Асоціації" [6;23].

Своє розуміння релігії та духовності Джебран підсвідомо сформував ще до того, як почав писати літературні твори і більшість часу і сил приділяв живопису, проте протягом усього подальшого життя саме ця ніша авторського світосприйняття залишається незмінно заповненою. До того ж кожним своїм твором автор намагається підкреслити у собі цю константу і найбільшого успіху,

з точки зору науковців, досягає у творі «Ісус – син людський».

«Ісус – син людський» став найоб'ємнішим, найзагадковішим твором Джебрана, написаним англійською мовою. У самій його структурі автор використовує декілька художніх прийомів, наприклад, опис головного героя за допомогою створення так званого мозаїчного портрету [6;13], використання незвичних картин природи, що бездоганно передають легендарну, майже казкову атмосферу тих далеких часів, свідчень людей, які знали Ісуса особисто чи просто знаходилися з ним в одному і тому ж часі і просторі. Ми можемо говорити, що сама структура твору настовхує читача на роздуми, проте аж ніяк не надає позиції автора однозначності та безкомпромісності. Твір є поетичним свідомством народження, життя і вознесіння Месії, і свідомство це є підкреслено обґрунтованим. Ідея такого обґрунтування і робить останній великий твір ліванського пророка загадковим, таємничим і багатозначним.

Джебран показує Ісуса людиною, сином людським, проте не робить висновків, а лише наводить позитивні й негативні свідчення, тих, хто його знав, залишаючи читачеві простір для осмислення отриманої інформації та власних висновків. «Ісус – син людський» дає нам можливість досить чітко окреслити для себе той факт, що світосприйняття й загалом внутрішній світ автора створює досить неоднозначну та, на перший погляд, не зовсім зрозумілу, проте міцну матерію, яка і становить підґрунтя творчості Джебрана. Твір дає нам можливість говорити про те, наскільки несхожий був внутрішній світ автора на той, у якому перебувають більшість тих, хто його читає, а також про те, що творча місія автора полягає саме у відкритті цього світу читачеві. Твір дає нам можливість зрозуміти, що людина, яка досягла подібного рівня самовираження, була здатна вийти за звичайні умовні межі людського світосприйняття, за межі органів чуття та зору [15].

Майже через сімдесят років після Джебрана американський письменник та журналіст Ден Браун торкнеться у своєму романі «Код Да Вінчі» декількох питань, які ми зустрічаємо творчості Джебрана. Книга Брауна позначена проблематикою, яку можемо назвати одним із наріжних каменів багатогранної системи світосприйняття і творчого доробку Джебрана, зокрема твору «Ісус – син людський» [12].

Ліванський та американський автори торкнулися кількох подібних моментів, що дає нам змогу говорити про ідейну спорідненість обох творів, щоправда, трохи під іншим кутом і в значно відмінній літературній формі.

По-перше, аналізуючи творчість Джебрана, ми можемо говорити про те, що процес деканонізації релігії відбувався на засадах філософії та романтизму. У даному випадку ми говоримо про авторсько - філософський аспект творчості Джебрана у комплексі із притаманною їй міфопоетикою та персональним інтертекстом. Розглядаючи роман Дена Брауна «Код Да Вінчі» як носія аналогічних ідей, ми можемо говорити, що автор оперує виключно фактами, які намагається інтерпретувати під власне бачення подій та адаптувати до сприйняття пересічного читача, реалізувавши основну ідею у формі науково-популярного жанру. По-друге, сама наявність твору «Код Да Вінчі» дає нам змогу говорити, що питання, яке ставить собі і нам Джебран у творі «Ісус – син

людський», хвилює наше покоління і досі, а доказом цьому є неймовірна популяризація твору Брауна, численні дискусії, публікації та шалений ажіотаж у засобах масової інформації, церковних колах та серед літературознавців і критиків. Зокрема, обидва автори намагалися прояснити, під яким кутом треба дивитись на постать Ісуса – сина Божого, або сина людського, пророка, вождя чи мученика за гріхи людства. І, що найголовніше, обидва автори сходяться у одній ідейно-догматичній точці і сталять крапку після твердження, що Ісус є сином людським [14].

По-третє, для обох творів є характерною низка біблійних образів, інтерпретованих у власне авторській манері. Кульмінаційною та центральною постаттю, яка допоможе читачеві подивитись на проблематику есея «Ісус – син людський», є постать Марії Магдалени. Саме цей образ Ден Браун зводить у ранг найголовніших і основоположних за всю історію людства, побудови суспільного устрою та релігійних канонів у всьому християнському світі. Джебран же, говорячи словами Марії Магдалени, не соромиться ширості, не приховує пристрасті, він будує систему досить буденних уявлень про жінку, яка закохана у чоловіка, і серце її перебуває в його полоні з того самого моменту, коли вона його побачила, коли в неї зародилася ненависть до його байдужості, коли вона запросила його зайти в її дім та в її душу.

Більш сучасний і сміливий образ малює нам Ден Браун. Його Марія Магдалена – дружина, мати нащадка Ісуса, жінка королівської крові, яка має продовжити будувати царство істини на Землі після Ісуса. Твір Дена Брауна мав більший резонанс – (по-перше, цьому сприяла епоха, на яку припало написання твору; по-друге, характерні риси пригодницького детективу як літературного жанру, що саме по собі є заохочувальним моментом та вагомим важелем впливу на читацьку аудиторію; по-третє, непідготовленість розуму пересічного читача до адекватного сприйняття подібного роду інформації; по-четверте, через неприховану та однозначну точку зору автора щодо релігії, з «Кодом Да Вінчі» сучасні читачі пов'язують проблематику докорінної зміни канонічного уявлення про релігію.

Халіль трансформує образ Христа, своєрідно інтерпретуючи події, переосмислення яких стає морально-філософською основою всього твору [5;34]. Моральні категорії істини та влади, пошуку сили всередині себе і пошуку Бога у власній душі можна виділити як такі, що були напряму запозичені із біблійного тексту, й автор, на нашу думку, ставить собі за мету націлити читача на розуміння глибинного і сакрального змісту цих категорій. Однією із відправних точок твору стає позиціонування категорій істини та влади як таких, що є доміантними у світі людей. Проте у центрі художнього світу роману знаходиться людина.

Дуже цікавою є булгаківська точка зору щодо утвердження величі і свободи вибору людини. В одному із найвідоміших своїх романів «Майстер і Маргарита» Булгаков провідним мотивом визначає те, що людина здатна управляти своєю долею і ніяка вища сила не може зробити вирішальний крок у житті людини без згоди самої людини [3;23].

Практично ту ж саму ідею ми бачимо в проповідях Ісуса (фактично, ми доходимо висновку, що саме існування Ісуса, не важливо у якій подобі воно представлено, чи як би його спромоглися інтерпретувати богослови чи літератори, є підтвердженням цієї точки зору). Марія добровільно виходить в сад в дамаських шовках і відкриває перед Ісусом двері свого дому і своєї душі; син бідолашної вдови добровільно пристає на вчення Ісуса, лишаючи матір у розпачі; Ісуса запрошують на весілля і слухають його, навіть коли вже давно порожні келихи з-під вина; Іуда добровільно пропонує свій меч на захист нового царя іудейського, а потім стає зрадником і клеймить власну душу і власне ім'я навічно.

Якщо провести паралель з булгаківськими образами, то Никанор Іванович добровільно обирає свій шлях хабарника, пристаючи на пропозицію Коров'єва, Степан Ліходєєв сам обирає аморальний спосіб життя, за що і розплачується; зрештою, Маргарита стоїть перед добровільним вибором – ризикувати чи не ризикувати всім, що в неї є, разом із власним життям, заради порятунку Майстра [3;56].

Подібна інтерпретація питання вибору суперечить Православ'ю, адже за біблійними канонами над усім сущим панує Бог і остаточне рішення у будь-якому, навіть незначному питанні належить саме йому, а людина є лише мізерною частиною божественного світоутворення. Фабула роману Булгакова суперечить подібному твердженню: по-перше, Бог і всі вищі сили, зокрема й диявол, є суто похідними і залежними від людини; по-друге, людина знаходиться в центрі світоутворення; по-третє, незначних питань у житті не буває [9;13].

Проте, якщо звернутися до релігійних поглядів Джебрана, то простежується досить чітка його позиція – кожна людина за своєю природою є борцем і ладна змінити себе і світ навколо себе. Отже, М. Булгаков та Джебран Х. Джебран міркують над питанням, яке можна сформулювати таким чином: чи не відіграє релігія у житті людини лише допоміжну роль? Чи не є вона лише компасом, який вказує шлях, проте не є шляхом самим по собі?

Розглядаючи «Ісус–син людський» як твір-роздум на тему переосмислення класичних біблійних канонів та як твір-гімн, що проголошується в ім'я людськості, людяності та божественної сили, яка закладена в людині від самого її народження, ми можемо говорити, що ця ж проблематика, проте значно під іншим кутом і здебільшого у негативному аспекті постає і в творі російського письменника Л.Андрєєва «Іуда Іскаріот».

Більшість дослідників сходяться у своїх поглядах щодо характеристики творчого доробку Джебрана та притаманних власне йому аспектів на терміні «революційність» [7;12], адже саме Джебран вписав у арабську літературу початку ХХ ст. глибокі соціальні суперечності, значні підйоми та шалені спади в житті людини й суспільства. Таку ж саму характеристику критики надають і творчості Андрєєва, її основним мотивам: психологічно-об'ємний та багатоплановий образ людини, розвінчання основ релігії на засадах антропоцентричної та гуманістичної авторської позиції [13;78]. Проте один із дослідників – В. Боровський [10;82], говорячи про змістовно-ідейне наповнення творчого доробку автора, зазначає, що Андрєєв шукає нові художні форми для

вираження свого світосприйняття, а інколи, працюючи над експресіоністською та метапсихічною драмою, випереджає подібні пошуки зарубіжних авторів свого часу.

Порівнюючи ідейно-образне навантаження творів «Іуда Іскаріот» та «Ісус – син людський» ми доходимо висновку щодо наявності в обох творах низки біблійних образів, які представлені через призму авторського світобачення і набувають, окрім канонічного змісту, ще й ґрунтовного соціально-психологічного наповнення і відбивають глобальні зміни у сфері художньої міфопоетики, оперуючи таким мфологічними колізіями як конфлікт “людина і доля”, біблійними колізіями як апокаліптичними. Як стверджують літературознавці, за законами неоміфології ХХ ст. ця проблематика складає зміст “нових міфів”.

Творчий доробок та філософсько-гуманістичні ідеї арабського класика стали вагомим підґрунтям до формування власне арабського романтизму в літературі, утвердили новітній погляд світової спільноти на арабську літературу, а деякі основні мотиви у творчості Джебрана, зокрема погляд на релігію, тісно пов’язані із аналогічними ідеями у доробку світових класиків.

1. Абу Насер Ас-Сарадж Ат-Туси. Самое блистательное в суфизме / Хрестоматия по исламу. – М., 1994. – 362 с.
2. Бертельс Е. Э. Суфизм и суфистская литература. – М., 1965. – 270 с.
3. Гаспаров Б.М. Новый Завет в произведениях М.А.Булгакова, литературные лейтмотивы: Очерки русской литературы ХХ в. - М., 1994.
4. Ден Браун. Код Да Винчи. – М., 2005. – 542 с.
5. Джебран Халиль Джебран. Избранное: Перевод с арабского и английского. – Л., 1986. – 249 с.
6. Джебран Халиль Джебран. Избранное: Перевод с арабского. – М., 1976. – 308 с.
7. Джебран Халиль Джебран. Сломанные крылья. – М., 2005. – 127 с.
8. Ислам: энциклопедический словарь. – М., 1991. – 214 с.
9. Булгаков М. Избранное - М., 1980 – 432 с.
10. Боровский В. Мифопоэтика и интертекст прозы Л. Андреева 1900-х годов в свете концепции мифа А.А. Потебни // Вісник Харківського ун-ту. Сер. філологія: Традиції Харківської філологічної школи. До 100-річчя від дня народження М.Ф. Наконечного. – Харків, 2000. – Вип.491. – С. 528-532.
11. Философское наследие народов востока и современность. – М., 1983. – 251 с.
12. Соколов Б.В. Роман М.Булгакова «Мастер и Маргарита» - М.1991.
13. Фильштинский И. М. Арабская классическая литература. – М., 1965. – 311 с.
14. Боровский В. Христианский дискурс прозы Л. Андреева 1898-1906 годов // Вісник Харківського ун-ту. Сер. філологія: Філологічні аспекти дослідження дискурса. – Харків, 2001. – Вип. 33. – С. 383-387.
15. جبران خليل جبران. المجموعة الكاملة لمؤلفات. دار صادر.
16. <http://www.omkara.ru/gibran>Джибран Халиль Джибран.